National Education Policy - 2020 :

Issues, Challenges and Remedies

Azadi Ka Amrit Mahotsav

Editors

Dr. Vinod V. Chinte

Dr. Gopal V. Somani

Dr. Sudhakar V. Chate

Chief In Editors

Dr. Purushottam R. More

Dr. Vijaykumar S. More

Kal. Rasika Mahavidyalaya Tq. Deoni Dist. Latur Deoni

Principal
Kal. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur

IQAC-COORDINATOR
Kal.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

National Education Policy - 2020 : Issues, Challenges and Remedies

is currently working as Associate Professor and Head, Department of Commerce at Master Deenanath Mangeshkar Mahavidyalaya, Aurad Shahajani,Dist. Latur, Maharashtraand he has 14 years teaching experience at UG level. He has completed M. Phil. from Sant Gadge BabaUniversity, Amravati and Ph.D. from S. R. T. M. University, Nanded. His areas of interest are Cost Accounting & Auditing. He has published more than 16 research papers in the UGC listedand CARE journals of National and International repute. He has presented 06 research papers in National and Inte-rnational conferences, seminar and workshops. He has published many articles and chapters in edited books. He is working as Research Supervisor of S.R.T.M.U. Nanded.

is presently working as Asst. professor and Head, Department of commerce, Kai.Rasika Mahavidyalaya, Deoni, Dist. Latur Maharashtra. He has teaching experience more than 09 yearsat UG Level. He has completed M. phil from Madurai university and Ph.D. from Swami Ramanand Teerth Marathwada University Nanded and qualified UGC-SET Exam. He has published 08 research papers in State, National and International journal. He has presented 07 Research papers in State, Nati-onal conferences.

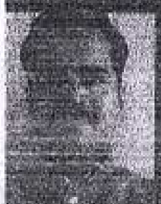

is presently working as Assistant Professor at Department of Botany, Shivaji Mahavidyalaya Udgir, District-Latur, Maharashtra and he has teaching experience of 10 years for UGand PG. He has completed M.Sc from Department of Botany, University of Pune and Ph.D. frm Agharkar Research Institute, Pune (Affiliated to University of Pune). He has Published 12 Researcharticles at National and International Journals, one chapter in book and two research papers are presented in International Conferences. His current research interests are Palaeobotany Plant Biotechnology and Floristics.

ISBN : 978-81-955085-0-1

Rajarshi Prakashan
S. T. Colony Nalegaon Road
Udgir 413517 Dist. Latur (M.S.)
Mob. 8830707388
E-mail : rajarshiprakashan@gmail.com

Udgir

9 788195 508501

Sr.No.	[redacted]	Pg.No.
1	**Impact of National Education Policy 2020: on Healthcare Education** - *Dr. Narayan Jadhav and Dr. Shital Ghorband*	19
2	**National Education Policy 2020 and Higher Education: Some Observations** - *Dr. Abha A. Tiwari*	32
3	**NEP 2020: Aim, Policy, Iimpact and Empowerment in Higher Education for deprived class students** - *Dr. Baliram Shivaji Hote*	39
4	**National Education Policy 2020 and Higher Education A Brief Review** - *Dr.Balaji Shivaji Rajole*	45
5	**National Education Policy 2020 And Its Impact on Higher Education** - *Dr. Kadam Dadasaheb Devidasrao*	55
6	**Indian Education Policy and It's Results** - *Dr. Digamber N. Mane*	61
7	**Towards Building *Atmanirbhar Bharat* through Quality Higher Education** - *Dr. Naresh V. Pinamkar*	66
8	**A Critical Review on New Education Policy** - *Pawde Shubhangi Subhashrao*	74
9	**Role of NEP in education** - **R.B.Yedatkar, **A.P.Naik, **D.D. Thorat, *A.S. Tekale*	82
10	**Impact of New Education Policy 2020 on Higher Education System in India** - *Mr. Malikarjun D Wakade1, Mr. Sandeep M Vadnere2*	90
11	**ROLES OF TEACHERS IN NATIONAL EDUCATION POLICY 2020** - *Deshmukh J. U.*	95
12	**The National Education Policy 2020: Scope and its Significance** - Dr. Kshirsagar O.M.	102
13	**National Education Policy 2020: Challenges in Implementation** - *Mridula Banerjee*	106

IQAC-COORDINATOR
Kai.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

Kai. Rasika Mahavidyalaya Tq. Deoni Dist. Latur
Deoni

PRINCIPAL
K. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Deoni Dist. Latur

14	**A comparative study of online and offline learning process in education** - *Dr.Shirshi Urmila*	115
15	**New National Education policy 2020: Advantages and Disadvantages** - *Dr More Babruwan Kerbaji*	124
16	**NEP 2020: A Comparison with the 1986 Education Policy** - 1Dr. Vijaykumar Shivdas More and 2Dr. Purushottam Rambhau More	131
17	**NEP 2020: issues, approaches, challenges, opportunities and criticisms** - *Kailas Shinde*	137
18	**Integrating blending and online teaching learningin higher education issues and challenges** - *Kunale R. A., Todkar G. B.*	147
19	**भारतातील ग्रंथालयीन शिक्षण व राष्ट्रीय धोरणः एक सिंहावलोकन** - *प्रा. डॉ. सोनटक्के शिवाजी नारायणराव*	152
20	**नवीन शैक्षणिक धोरण २०२०** - *प्रा. डॉ.एल. एच. पाटील*	157
21	**नवीन शैक्षणिक धोरण २०२०: ग्रामीण भागातील आव्हाने आणि उपाय** - *डॉ.सुनिता लिंबराज गुजर*	168
22	**राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण आणि उपेक्षित समाजासमोरील आव्हाने** - *प्रा. डॉ. यु. टी. गायकवाड*	174
23	**शैक्षणिक धोरणाची पार्श्वभूमी आणि नवीन शैक्षणिक धोरण : एक अभ्यास** - *डॉ.लता कमलापुरे*	182
24	**राष्ट्रीय शिक्षण धोरण व बदल "विशेष संदर्भ - संरचना, मूल्यमापन व भरती"** - *पंकज संतोषजी भराडीया*	189
25	**नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० एक अवलोकन** - *प्रा.डॉ. चिंते विनोद व्यंकटराव*	194
26	**नवीन शैक्षणिक धोरणः शिक्षक म्हणून माझी भूमिका** - *डॉ. वंदना जयराम जाधव*	197

IQAC-COORDINATOR
Kai.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

PRINCIPAL
Kai. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur

19. भारतातील ग्रंथालयीन शिक्षण व राष्ट्रीय धोरण: एक सिंहावलोकन

प्रा. डॉ. सोनटक्के शिवाजी नारायणराव
उप-प्राचार्य आणि ग्रंथपाल
कै.रसिका महाविद्यालय,देवणी जि.लातूर (महाराष्ट्र)
मो. नं. 9405821890
Email:shivajisontakke27@gmail.com

प्रास्तविक:

शिक्षण ही ज्ञान मिळवण्याची प्रक्रिया आहे. शिक्षण ही अध्ययन सुकर करणे, ज्ञान, कौशल्य, मुल्ये, विश्वास व सवयींच्या प्राप्तीची प्रक्रिया आहे. अध्यापन, (प्रशिक्षण), कथा सांगणे व संचालित (संशोधन) यांचा शैक्षणिक पध्दतीत समावेश होतो. शिक्षण हे वारंवार शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली होत असते, तथापि विद्यार्थी स्वंयअध्ययन करू शकतात. शिक्षण हे औपचारिक किंवा अनौपचारिक वातावरणात होवू शकतो. मानवी जीवनाचा सर्वांगीन विकास हा त्याच्या शिक्षणावरच अवलंबून असतो. तो जितका शिक्षणामध्ये ज्ञान अर्जित करतो तो तितकाच यशाच्या शिखरावर जाऊन बसतो. शिक्षणाची दिशा ही माणसाच्या संपूर्ण विकासासाठी आणि त्याच्या मुलभूत अधिकारांसाठी महत्वाची असते. देशाला आर्थिक महासत्ता आणि प्रभावी राष्ट्र बनवण्यात युवक महत्वपूर्ण भूमिका बजावू शकतात. त्यामुळेच विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास करणाऱ्या शालेय शिक्षणाची आता देशाला खऱ्या अर्थाने गरज आहे.

संपूर्ण व्यक्तिमत्वाचा विकास हे सर्व शिक्षणाचे उदद्दिष्ट मानल्यास प्रत्येक विद्यार्थ्याच्या संपूर्ण व्यक्तिमत्वाचे, त्याच्या क्षमता, त्याची बुध्दिमत्ता, छंद, सवयी, वृत्ती / दष्टीकोन, जीवनविषयक मूल्ये आणि क्षमता, शारिरिक कृती या सर्व आयामांसह मूल्यामापन होणे आवश्यक आहे. त्यासाठी शिक्षक, पालक, संस्थाचालक, प्रशासक विद्यार्थी या सर्व घटकांमध्ये जागृती आणि जिज्ञासा हवी असते. प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे करतानाच उच्च शिक्षण, गुणवत्तापूर्ण करण्यासाठी शासन वेळोवेळी प्रयत्न करीत आहे. कालानुरूप नवीन विषय, नवीन अभ्यासक्रम, आवश्यक साधनसुविधा, नव्या अभ्यासपध्दती यांना प्राधान्य देवून त्यांच्या प्रसाराला प्रोत्साहन देणे हे एक मोठे आवाहन आहे. शिक्षण हे राष्ट्रनिर्मीतीचे, विकासाचे प्रमुख साधन आहे. त्यादष्टीने शिक्षणाकडे जास्त डोळसपणे, जागरूकतेने पाहून वेळोवेळी अपेक्षित बदल समजून घेणे आवश्यक असते. म्हणून धोरणात्मक निर्णय आणि घोषणा यांच्यापुडे प्रत्यक्ष अंमलबजावणी आणि प्रयोग यांना महत्व असते. भारताच्या इतिहासात नालंदा, तक्षशिला, उदैतपुरी इत्यादी ग्रंथालयाचे उल्लेख आढळतात. श्री. मेलविल डयुई यांनी अमेरिकेत इ.स. 1887 मध्ये ग्रंथपालनाचा अभ्यासक्रम सूरू करण्याचा पहिला प्रयत्न बडोदा संस्थानाचे अधिपती सयाजीराव गायकवाड यांच्याकडे जातो. आणि तेथूनच पुढे ग्रंथालय शिक्षणाला चालना मिळाली.

IQAC-COORDINATOR
Kal.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

Kal. Rasika Mahavidyalaya Deoni Tq. Deoni Dist. Latur

Principal
Kal. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur

1. ग्रंथालय शिक्षणाचा पहिला प्रयत्नः

बडोदा संस्थानाचे अधिपती राजे सयाजीराव गायकवाड यांनी आपली प्रजा सुखी, समाधानी व समध्द जीवन जगावे म्हणून आपल्या राज्यात सार्वजनिक ग्रंथालये स्थापन करून समाज प्रबोधनाचा मार्ग प्रजेला दाखवून दिला आणि प्रजेमध्ये वाचनाची आवड निर्माण केली. मात्र त्यावेळी तज्ञ व्यक्तीची कमतरता होती. सयाजीराव गायकवाड राजांनी 1911 मध्ये बोर्डन नावाच्या अमेरिकन व्यक्तिला बोलावून घेतलं आणि त्यांच्या खांद्यावर ग्रंथालयाच्या विकासाची जबाबदारी टाकली. बोर्डन यांनी सांगितले की, ग्रंथालयात नेमलेल्या कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षणाची गरज आहे आणि त्यांना प्रशिक्षण दिले पाहिजे. यातूनच 1912 मध्ये भारतातील पहिला ग्रंथालय प्रशिक्षणाचा प्रयोग बोर्डन साहेबांनी बडोदा संस्थानात राबविला.

२. ग्रंथालय शिक्षणाचा दुसरा प्रयत्नः

इ.स.1915 मध्ये पंजाब विद्यापीठाने अमेरिकन ग्रंथपाल डिकिन्सन यांना बोलावून घेतले आणि पंजाब राज्याची ग्रंथालयाची दिशा ठरविण्यासाठी तीन महिन्याचा ग्रंथालय प्रशिक्षणाच्या कोर्सला प्रारंभ केला. पुढे हा कोर्स अनेक वर्षे सुरू राहिला.

3. ग्रंथालय शिक्षणाचा तिसरा प्रयत्नः

1935 मध्ये भारत सरकारने इंपिरिअल लायब्ररी कलकत्ता (सध्याचे राष्ट्रीय ग्रंथालय) या लायब्ररीचे ग्रंथपाल के.एस.आसुदौला यांच्या नेतृत्वाखाली हा कोर्स सुरू केला.

4. डॉ.एस.आर.रंगनाथन यांचा प्रयत्नः

इ. स. 1935 मध्ये मद्रास विद्यापीठाचे ग्रंथपाल डॉ.एस.आर. रंगनाथन यांनी परव्युत्तर पदविका हा एक वर्षाचा कोर्स सुरू केला. पुढे इ. स. 1942 मध्ये हिंदू बनारस विद्यापीठ व इ. स. 1943 मध्ये मुंबई विद्यापीठाने पदविका अभ्यासक्रम सुरू केले.

1947 मध्ये दिल्ली विद्यापीठाच्या कुलगुरूनी डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांना बोलावून घेतले. ग्रंथालयशास्त्राचा स्वतंत्र्य विभाग प्रथम निर्माण करून तेथे पदव्युत्तर पदविका अभ्यासक्रम चालू केला. डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांनी मानद प्राध्यापक म्हणून 1947 ते 1955 पर्यंत काम केले. 1948 मध्ये दिल्ली विद्यापीठाने पदवी / पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरू केला. त्या अभ्यासक्रमात थोडा बदल करून दोन वर्ष कालावधीचा पदव्युत्तर पदविका अभ्यासक्रम सुरू केला. हाच अभ्यासक्रम पुढे ग्रंथालय विशारद (B.Lib. Sc.) मध्ये परावर्तित झाला.

5. बॅचलर डिग्री कोर्स (B.Lib. Sc. Course):

इ. स. 1964 सालापर्यंत सर्व पदविका कोर्स चालले. पुढे याच वर्षी ग्रंथालय शास्त्रात क्रांती घडून आली. इ. स. 1958 सालापर्यंत ग्रंथालय शास्त्राच्या शिक्षणामध्ये प्रमाणके दिसत नाहीत, असे निदर्शनास

IQAC COORDINATOR
Kai.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

Kai. Rasika Mahavidyalaya Deoni Tq. Deoni Dist. Latur

Principal
Kal. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur

येते. डॉ. रंगनाथन यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या यु. जी. सी. लायब्ररीज कमिटीने या धोरणाबाबत घोडीफार प्रगती केली. 1961 च्या Review Committee on Library Science च्या अहवालात प्रथमच ग्रंथालय व माहिती शास्त्रासबंधीचा विस्तृत आराखडा तयार केला. हा अहवाल Library Science in Indian Universities या शिर्षकाने 1956 मध्ये विद्यापीठ अनुदान मंडळाने प्रसिध्द केला. आणि याच अहवालानुसार पदविकाचे पदवीत रूपांतर झाले. व त्याचे Bachelor of Library Science असे नामांतर झाले.

6. ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्रातील उच्च शिक्षण:

दिल्ली विद्यापीठाच्या ग्रंथालयशास्त्र विभागाने 1973 मध्ये ग्रंथालय शास्त्राच्या अध्यापन पध्दती व त्यांचे मूल्यमापन या विषयावर एक चर्चासत्र विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या मदतीने आयोजित केले होते. विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या ग्रंथालय निष्णात अभ्यासक्रम प्रायोगिक तत्वावर विद्यापीठाकडून चालविणे, विद्यापीठातील ग्रंथालय व माहितीशास्त्र विभागांना संपूर्ण विभागाचा स्वतंत्र दर्जा देणे, पूर्णवेळ अध्यापक कर्मचारी व पूर्णवेळ ग्रंथपाल नेमणे. माहिती शास्त्रातील नवीन क्षेत्रांची ओळख करून घेणे. त्यानुसार अभ्यासक्रमात योग्य ते बदल करणे. एम. फिल. आणि ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्रात विद्यावाचस्पती (Ph.D) यासारखे संशोधनात्मक कार्यक्रम कार्यान्वित करणे. समाजाच्या गरजांशी सबंधित असलेले शैक्षणिक कार्यक्रम आखणे या गोष्टी सूचविल्या आहेत.

इ. स. 2006 नंतर यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाने ग्रंथालय शास्त्रातील एम. फिल या संशोधनात्मक पदवीचा प्रारंभ केला.

ग्रंथालाय आणि माहिती पध्दतीचे राष्ट्रीय धोरण:

राजाराम मोहनरॉय लायब्ररी फाऊंडेशन आणि इंडियन लायब्ररी असोशिएशन यांनी 1985 मध्ये एकत्र येऊन ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र शिक्षणाविषयी दोन वेगवेगळया योजनांचा आराखडा तयार केला.

भारत सरकारने इ. स. 1985 मध्येच प्रा.डी.पी. चटोपाध्याय यांच्या अध्यक्षतेखाली Committee on National Policy on Library and Information System ची स्थापना करून 1986 मध्ये सरकारने एक अधिकृत समिती स्थापन केली.

भारत सरकारने एक अधिकार समिती प्रा. डी. पी. चट्टोपाध्याय यांच्याच अध्यक्षतेखाली स्थापन केली. या समितीने 1988 मध्ये अहवाल सादर केला. प्रस्तूत अहवालात खालील बाबी नमूद करण्यात आल्या आहेत.

- तांत्रिक क्रांतीमुळे होणारे बदल लक्षात घेणे आणि कर्मचाऱ्यांचा नियोजित विकास करणे.

Kal. Rasika Mahavidyalaya, Tq. Deoni Dist. Latur

Principal
Kal. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur

IQAC-COORDINATOR
Kal.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

- विद्यापीठे व तत्सम होणारे बदल लक्षात घेणे आणि कर्मचाऱ्याचा नियोजित विकास करणे.
- अभ्यासक्रमात अद्ययावत तंत्रज्ञानाचा समावेश करणे.
- अभ्यासक्रमात सुसुत्रता आणि गुणवता आणणे.
- ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र या शिक्षणातील अभ्यासक्रमांचे मूल्यांकन करणारी संस्था स्थापन करणे.
- निरंतर शिक्षणाच्या माध्यमातून ग्रंथपालन व्यावसायिकांना ग्रंथालय शिक्षणाची सुविधा उपलब्ध करणे.
- ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र यामधील उच्च शिक्षण व संशोधन यासाठी National Centre निर्माण करणे.

वरील गोष्टींचा समावेश राष्ट्रीय धोरणामध्ये ठरविला. 1990 साली विद्यापीठ अनुदान मंडळाने Curriculum Development Committee ची स्थापना केली. त्यामध्ये खालील सूचना सुचविल्या आहेत.

- ग्रंथालये व माहिती केंद्र म्हणून ओळखली जावीत.
- संगणकीय शोध
- ग्रंथालय आणि इतर विभाग आधुनिक तंत्रज्ञानाने एकमेकांशी जोडले जावेत.
- प्रलेखन सेवा व ग्रंथालयीन सेवेचे विस्तारीकरण.

शा:

ग्रंथालय आणि महितीशास्त्र अभ्यासक्रमासाठी राष्ट्रीय पातळीवरून अनेक प्रयत्न करण्यात आले. समाजाला माहितीकेंद्र, ग्रंथपाल यांची उपयुक्तता पटू लागली. डॉ. एस. आर. रंगनाथन् यांनी ग्रंथपालन या व्यवसायाला प्रतिष्ठा मिळवून देण्यासाठी अविरत प्रयत्न केले. शिक्षणाचा प्रसार, विद्यापीठ अनुदान मंडळाचा अनुकुल दृष्टीकोन, संशोधनाच्या वाढत्या कक्षा, माहितीची मोठ्या प्रमाणात होणारी निर्मीती, संगणकीय वापर, आधुनिक तंत्रज्ञान इत्यादींमुळे ग्रंथालय आणि माहितीशास्त्र या क्षेत्रात कर्मचारी प्रशिक्षीत होणे काळाची गरज आहे असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही.

Kal. Rasika Mahavidyalaya * Tq. Deoni Dist. Latur * Deoni

IQAC-COORDINATOR
Kal.Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq.Deoni Dist.Latur

Principal
Kal. Rasika Mahavidyalaya, Deoni
Tq. Deoni Dist. Latur